

BUYUK KARL VA UNING IMPERIYASI PARCHALANISHI

*Aliyev Asqar Normurotovich**Samarqand viloyat Ishtixon tuman 1-IDUM*

Annotatsiya: Buyuk Karl 742 yili tug‘ilgan u sulola asoschisi Pipin Pakananing o‘g‘li bo‘lib, Franklar qirolligini 46 yil boshqargan. “Buyuk” nomi tarixchilar tomonidan 53 marotaba harbiy yurishlar qilganligi sabab berilgan. U yirik saltanat tuzadi. Karl haqida ko‘plab hikoyalar, asarlar, afsonalar, rivoyatlar va qo‘shiqlar yaratilgan. Uning ismidan “korol” ya’ni “qirol” unvoni kelib chiqqan. Buyuk Karl 773-yili german qabilasi langobardlarga qarshi jang boshlaydi, langobardlar qirol Deziyeriy mag‘lub etiladi. Karlning jiyani Roland Arab xalifaligi istilo qilgan Ispaniyaga qarshi jangda halok bo‘ladi. Reyn daryosining o‘ng sohilida yashovchi sakslarga qarshi urushlar 30 yildan ortiq davom etadi. Bu urush Karl uchun ancha murakkab kechadi. Sakslar germanlarning Karlga bo‘ysunmagan so‘ngi yirik qabilasi bo‘lgan. Ammo baribir franklarga bo‘ysunganlar. “Buyuk Karl va uning imperiyasi parchalanishi” haqida batafsil ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Tarix, sulola, hukmdor, imperiya, urush, saltanat.

Buyuk Karl (742.2.4814.28.1) -franklar qirol (768 yildan), imperator (800-yildan), karolinglar sulolasi uning nomi bilan atalgan. Uning bosqinchilik urushlari (773—774 yillarda Italiyadagi Langobard qirolligiga, 772—804 yillarda sakslar yeri va boshqalarga qarshi) natijasida katta imperiya vujudga kelgan. B. K.ning olib borgan siyosati (cherkovga homiylik qilish, sud va harbiy islohotlar va boshqalar) G‘arbiy Yevropada yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishida muhim bosqich bo‘lgan. Buyuk Karlning imperiyasi uning vafotidan so‘ng bir oz vaqt o‘tgach, parchalanib ketgan.

Buyuk Karl 742 yili tug‘ilgan u sulola asoschisi Pipin Pakananing o‘g‘li bo‘lib, Franklar qirolligini 46 yil boshqargan. “Buyuk” nomi tarixchilar tomonidan 53 marotaba harbiy yurishlar qilganligi sabab berilgan. U yirik saltanat tuzadi. Karl haqida ko‘plab hikoyalar, asarlar, afsonalar, rivoyatlar va qo‘shiqlar yaratilgan. Uning ismidan “korol” ya’ni “qirol” unvoni kelib chiqqan. Buyuk Karl 773-yili german qabilasi langobardlarga qarshi jang boshlaydi, langobardlar qirol Deziyeriy mag‘lub etiladi. Karlning jiyani Roland Arab xalifaligi istilo qilgan Ispaniyaga qarshi jangda halok bo‘ladi. Reyn daryosining o‘ng sohilida yashovchi sakslarga qarshi urushlar 30 yildan ortiq davom etadi. Bu urush Karl uchun ancha murakkab kechadi. Sakslar germanlarning Karlga bo‘ysunmagan so‘ngi yirik qabilasi bo‘lgan. Ammo baribir franklarga bo‘ysunganlar.

Charlz I Karolinglar sulolasining birinchi franklar qiroli Pepin Qisqichbaqaning o'g'li edi. Frank qirollarining yangi sulolasi Pepin Shortning otasi Charlz Martell sharafiga "Karolinglar" nomini oldi.

768 yilda Pepin Short vasiyatnoma qoldirdi, unga ko'ra shtat uning o'g'illari - Charlz I va Karloman o'rtasida ikki qismga bo'lingan. Ammo akasining to'satdan vafoti Karl I ning Franklar davlati erlarini birlashtirishga yordam berdi.

Charlz Men baland bo'yli, baquvvat va baquvvat, adolatli va dono, faol va jangovar hukmdor edim. Charlz Men o'z oldinga maqsad qo'ydim - mustahkam nasroniy davlatini yaratish. Varvarlarni bosib olish va nasroniylikni qabul qilish Franklar davlatining asosiy vazifasiga aylanadi. Franklar davlati shimolda va shimoli-sharqda saklarning german qabilalari bilan, sharqda slavyanlar bilan, janubda arab-musulmon Ispaniyasi bilan birga yashagan. Charlz I davlati urush natijasida yaratilgan va tinchlik bilan mustahkamlangan.

Charlz Men birinchi navbatda uning bosqinchilik yurishlari bilan mashhur bo'ldim. Uning qo'shini 53 martadan ko'proq yo'lga chiqdi, 27 marta podshohning o'zi qo'shin boshida edi. Charlz I harbiy yurishlar, harbiy g'alabalar va xristian cherkovi xizmati bilan mashhur bo'lishni orzu qilgan.

Buyuk Karl I davrida (xalq tomonidan shunday nomlangan) franklar tomonidan olib borilgan urushlarning sabablarini aniqlaydi va qayd qiladi: Dvoryanlar yangi yerlar va qaram dehqonlarni egallashga, urushda qo'lga kiritilgan o'ljalar hisobiga boyib ketishga intildilar;

Cherkov bosib olingan hududlarda nasroniylikni yoyishga intildi; Karlning o'zi Men jamoatning g'alabalari va xizmati bilan ulug'lanmoqchi edim. Buyuk Karl I ning yurishlari haqidagi hikoyani "5-9-asr o'rtalarida Franklar davlati" xaritasi bilan birgalikda ishlash tavsiya etiladi.

Buyuk Karl I yurishlarining yo'nalishi va ularning natijalari

Ispaniyaga

Sakslar yurtiga

Italiyaga

Musulmon arablarga qarshi. Pireney janubidagi erning franklar davlati qo'lga olindi va bir qismi bo'ldi.

Lombardlar mag'lub bo'ldi, ularning davlati yo'q qilindi. Italiya Franklar davlati tarkibiga kirdi.

Har yili harbiy yurishlar uyushtirildi.

1) Sakslar bilan urushlar.

Sakslar bilan urushlar 30 yil davom etdi. Sakslar butparastlar edi. Franklar hukmronligi va nasroniylik ularning odatiy turmush tarziga jiddiy halokat olib keldi.

Sakslar ham jangchilarga, ham ruhoniylarga qarshi kurashgan. Franklar esa bunga javoban minglab sakslarni juda shafqatsizlarcha qatl etishdi. 803-yilda franklarga qarshi kurashda ichki kuchlarini tugatgan sakslar nasroniy Yevropa tarkibiga kirdilar.

2) Sharq.

Sharqda Karl I slavyanlarga qarshi kurashmoqda. U sakslarga qarshi cheer (slavyan qabilasi) bilan ittifoq tuzadi, ularga ruxsat beradi

Elba daryosiga boring. Bu erda franklar avarlar - Osiyo cho'llarining ko'chmanchilari bilan uchrashadilar. Ikkinchisi o'z davlatini - Avar xoqonligini (zamonaviy Vengriya o'rnida) yaratdi. Avarlar Franklar qaramligidan xalos bo'lishga intilayotgan Bavariyaga yordam ko'rsatdilar. Tez orada franklar avarlarni yoki ular ham deyilganidek, "otliqlar imperiyasi"ni mag'lub etib, uni yer yuzidan yo'q qilishdi. Bavariya zabt etildi, franklar Dunayga yo'l oldilar. Franklar davlati ikki baravar ko'paydi.

3) Ispaniyaga.

Karl I ning ispan arablariga qarshi yurishlari mashhurdir. Bu yurishlarda Ispaniya hududining bir qismi bosib olindi. Pireney tog'laridan janubda Ebro daryosigacha - Charlz I davlatining chegara hududi. Bu yurishlar bir necha asrlar o'tib yaratilgan "Roland qo'shig'i" dostonida o'z aksini topgan.

"Roland qo'shig'i" nasroniy qo'shini qanday qilib bir kun muvaffaqiyatsizlikka uchrangani va Pireney tog'lari orqali uyga qaytganligi va u erda mahalliy aholi - basklar tomonidan hujumga uchrangani haqida hikoya qiladi. Jangda Karlning yaqin do'sti Xruodland o'ldirildi (she'rda - Roland).

4) Italiyaga.

Bu yo'nalishda Rimning davlat g'oyasi va uni amalga oshirishga chaqirilgan xalq kuchi to'qnash keldi. Buyuk Karl I va Rim papasi birgalikda Lombard qiroliga qarshi yurishdi. Ikki tomon o'rtasidagi qarama-qarshilik jarayonida Lombardlar qirol taxtdan mahrum bo'ladi. Italiyada Karl I toj kiydi va Rimning homiysi bo'ldi. Fath qilingan yerlar Franklar davlatiga qo'shib olindi. Karl I hukmronligining oxiriga kelib, ko'plab qabilalar va xalqlar uning hukmronligi ostiga o'tdi. Franklar qirolligining hududi kattaligi bo'yicha sobiq G'arbiy Rim imperiyasiga yaqin edi.

3. 800 yilda Rimda Buyuk Karl I e'lon qilindi Rim imperatori. Rim papasi Karl I ning boshiga oltin imperator tojini qo'ydi.

Rim imperatori unvoni Franklar qirolining obro'sini ko'tardi, chunki u uni erta o'rta asrlarning eng qudratli hukmdori bilan tenglashtirdi - Vizantiya imperatori.

Karoling davlatining qudratli rivojlanishi va Vizantiyaning Yevropa qit'asidan chekinishi imperiya g'oyasining timsolini taqozo etdi. Bir tomondan, arablar, sakslar, slavyanlar, avarlar bilan urushlar bosqinchilik maqsadida, ikkinchi tomondan esa xristianlikni yoyish uchun olib borilgan.

4. Charlz Men imperator bo'lib, nasroniylik e'tiqodining himoyachisi vazifasini o'z zimmasiga oldim. Imperator va papa o'rtasida yaqin aloqalar belgilandi. Karl I tosh cherkovlar qurilishiga homiylik qilgan. Uning uy cherkovi Axen cherkovi bugungi kungacha saqlanib qolgan. Imperiyaning poytaxti Rim emas, balki Aaxen.

Franklar davlati xristian qadriyatlari asosida qurilgan. Bu uning qonunchiligida ifodalangan. Charlz I o'z fuqarolaridan itoatkorlik va sodiqlikni kutgan edi.

Charlz Men butun imperiyani tumanlarga bo'ldim, ularning har birining boshida mahalliy zodagonlardan tanlagan bir kishi bor edi. grafik (lavozim). Graf soliq yig'di, sud o'tkazdi va militsiyaga rahbarlik qildi.

Maxsus topshiriqlar uchun Karl I ning yaqin doiralaridan "suverenning emissarlari" bor edi. Ular butun imperiya bo'ylab sayohat qildilar, mahalliy hukmdorlarning harakatlarini nazorat qildilar va imperator Karl I nomidan hukm qildilar.

Shunday qilib, Karl I o'z hukmronligini mustahkamlashga harakat qildi. Imperiya boshqaruvi samaradorligini oshirish uchun Karl I oliy kengash a'zolari, ruhoniylar va boshqa davlat amaldorlarining ta'limiga g'amxo'rlik qildi, shuningdek, o'z fuqarolarining xristian ta'limiga katta e'tibor berdi. Imperator saroyida maktab tashkil etilgan bo'lib, unda bo'lajak davlat amaldorlari tayyorlanadi. Uning buyrug'i bilan monastir va cherkovlar qoshida maktablar ochildi. Karl I Yevropaning ma'rifatparvar odamlarini taklif qila boshladi. Keyinchalik ular "Akademiya" nomini olgan ilmiy to'garakni tuzdilar.

Adabiyotlar:

1. Kollinz, R. (2001).Buyuk Britaniya. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
2. J. (2010).Buyuk Karl: imperiya va jamiyat. Manchester: Manchester Univ. Matbuot.
3. Sallivan, R. (2019).Buyuk Britaniya | Biografiya, yutuqlar va faktlar. [onlayn] Britannica entsiklopediyasi. Mavjud: britannica.com [Kirish 24 Jul. 2019].
3. Mark, J. (2019).Buyuk Karl. [onlayn] Qadimgi tarix ensiklopediyasi. Mavjud: ancient.eu [Kirish 24 Jul. 2019].
4. En.wikipedia.org. (2019).Buyuk Britaniya. [onlayn] mavjud: en.wikipedia.org [Kirish 24 Jul 2019].